

УДК 911.3

Мархонос С.М.
кандидат географічних наук,
доцент кафедри країнознавства і туризму
Національного авіаційного університету

Турло Н.П.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Академії праці, соціальних відносин і туризму

РЕКРЕАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ УКРАЇНИ: ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА НАПРЯМИ ЇХ РОЗВИТКУ

RECREATIONAL COMPLEXES IN UKRAINE: PRECONDITIONS OF FORMATION AND VECTORS OF DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті проведено діагностику стану наявних природно-рекреаційних ресурсів. Проаналізовано забезпеченість регіонів України природно-рекреаційними ресурсами. Визначено регіони, які найбільш придатні для функціонування рекреаційних комплексів. Досліджено теоретичні аспекти формування рекреаційних комплексів. Визначено передумови та принципи створення та функціонування рекреаційних комплексів.

Ключові слова: рекреаційний комплекс, природно-рекреаційні ресурси, регіон, принципи групування регіонів, проблеми створення рекреаційних комплексів.

АННОТАЦИЯ

В статье проведена диагностика состояния природно-рекреационных ресурсов. Проанализирована обеспеченность регионов Украины природно-рекреационными ресурсами. Выявлены регионы, которые наиболее пригодны для функционирования рекреационных комплексов. Исследованы теоретические аспекты формирования рекреационных комплексов. Определены предпосылки и принципы создания и функционирования рекреационных комплексов.

Ключевые слова: рекреационный комплекс, природно-рекреационные ресурсы, регион, принципы группировки регионов, проблемы создания рекреационных комплексов.

ANNOTATION

The state of natural and recreational resources was diagnosed in the article. The provision of the regions of Ukraine with natural and recreational resources is analyzed. The region's most suitable for the functioning of recreational complexes are identified. The theoretical aspects of the formation of recreational complexes are investigated. The preconditions and principles of creation and functioning of recreational complexes are determined.

Key words: recreational complex, natural and recreational resources, region, regional grouping principles, recreation complexes creation problems.

Постановка проблеми. Туристична сфера – вагома складова національної економіки України, проте її розвиток залежить від багатьох факторів та чинників. Нині наявні проблеми розвитку цієї сфери пов'язані не лише з недостатнім рівнем фінансового та нормативно-правового забезпечення, але й насамперед з політичною нестабільністю. Тому варто продумувати та впроваджувати нові форми функціонування та розвитку туризму, серед яких слід назвати сприяння створенню рекреаційних комплексів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні принципи існування та створення рекреаційних комплексів відображені в працях

таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як, зокрема, А.І. Амоша, О.О. Бейдик, М.В. Глядіна, П.В. Захарченко, І.В. Зорін, В.А. Квартальнов, А.С. Кусков, М.Я. Лемешева, В.К. Мамутов, М.С. Нудельман, М.В. Фоменко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте багато питань та понять, пов'язаних з розвитком та функціонуванням рекреаційних комплексів, потребують значного розширення. Варто приділити значну увагу передумовам та механізму створення рекреаційних комплексів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою роботи є визначення наявних передумов створення рекреаційних комплексів в Україні та виділення основних напрямів їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відновлення психофізичних сил організму посідає одне з найголовніших місць в житті сучасної людини, оскільки нинішній темп життя вимагає постійних затрат сил та енергії. Особливого значення рекреація також набуває у зв'язку з погіршенням стану навколишнього середовища та негативними наслідками науково-технічного прогресу. Рекреаційна діяльність залежить від наявності природно-рекреаційних ресурсів, їхнього стану та заходів щодо їх збереження.

Велике значення для розвитку туристичної сфери України та створення рекреаційних комплексів мають природно-рекреаційні ресурси. До рекреаційних ресурсів відносять природні, історико-культурні та інфраструктурні. Природно-рекреаційний потенціал є базою, на якій створюється рекреаційна інфраструктура. Природно-рекреаційні ресурси є одними з основних компонентів рекреаційного простору, оскільки саме в ньому відбуваються рекреаційні процеси. Для оцінки природно-рекреаційних ресурсів були обрані такі показники, як протяжність по території річок, ліси і лісові площі, площа рекреаційних акваторій морів та площа закарстованого району.

За результатами групування з використанням методу бальної оцінки всі регіони України за за-

безпеченістю природно-рекреаційними ресурсами можна поділити на п'ять груп. До першої групи відносяться АР Крим та Івано-Франківська область. До другої групи входять Вінницька, Херсонська, Житомирська та Чернівецька області. До третьої групи належать Черкаська, Тернопільська, Донецька, Одеська, Чернігівська та Рівненська області. До четвертої групи належать Запорізька, Сумська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Харківська, Закарпатська, Волинська, Хмельницька, Миколаївська, Дніпропетровська області. До п'ятої групи входять Київська, Львівська області та місто Київ.

За результатами рангової оцінки показників забезпеченості регіонів України природно-рекреаційними ресурсами можна виділити 5 груп. До першої групи входять АР Крим, Івано-Франківська та Вінницька області. До другої групи належать Донецька, Житомирська, Одеська, Тернопільська та Чернівецька області. До третьої групи входять Херсонська, Чернігівська, Львівська, Луганська, Рівненська, Черкаська, Закарпатська та Хмельницька області. До четвертої групи відносяться Миколаївська, Сумська, Харківська, Полтавська та Волинська області. І до п'ятої групи, відповідно, входять Запорізька, Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська області та місто Київ.

За результатами кластерного аналізу всі регіони України за забезпеченістю природно-рекреаційними ресурсами поділяються на шість кластерів. Перший кластер – АР Крим, Херсонська, Вінницька та Івано-Франківська області. Другий кластер – Волинська, Закарпатська, Рівненська, Чернігівська, Київська, Львівська та Житомир-

ська області. Третій кластер – Дніпропетровська, Миколаївська, Запорізька, Донецька, Кіровоградська, Луганська, Полтавська та Хмельницька області. Четвертий кластер – Сумська, Харківська, Черкаська та Чернівецька області. П'ятий кластер – Тернопільська та Одеська області. Шостий кластер – місто Київ (рис. 1).

Отже, за результатами групування регіонів України за забезпеченістю природно-рекреаційними ресурсами з використанням методів рангів, бальної оцінки та кластерного аналізу можна виділити чотири основні типи регіонів (рис. 2):

1) з найвищим рівнем забезпеченості природними рекреаційними ресурсами: АР Крим, Херсонська, Івано-Франківська та Вінницька області; АР Крим та Херсонська області входять до цієї групи переважно за рахунок великої площі рекреаційних акваторій морів, Вінницька та Івано-Франківська – за рахунок високого показника протяжності по території річок;

2) з рівнем вище середнього: Тернопільська, Одеська, Житомирська, Чернігівська, Рівненська, Закарпатська, Волинська; такі області, як Тернопільська, Житомирська, Чернігівська, Рівненська, Закарпатська та Волинська, входять до цієї групи здебільшого за рахунок переваги високого значення показника протяжності по території річок, Одеська – за попереднім показником та площею рекреаційних акваторій морів;

3) із середнім рівнем забезпеченості: Київська, Львівська, Чернівецька, Черкаська, Харківська, Сумська області; ці регіони входять до даної групи переважно за рахунок показників протяжності по території річок та лісів і лісових площ;

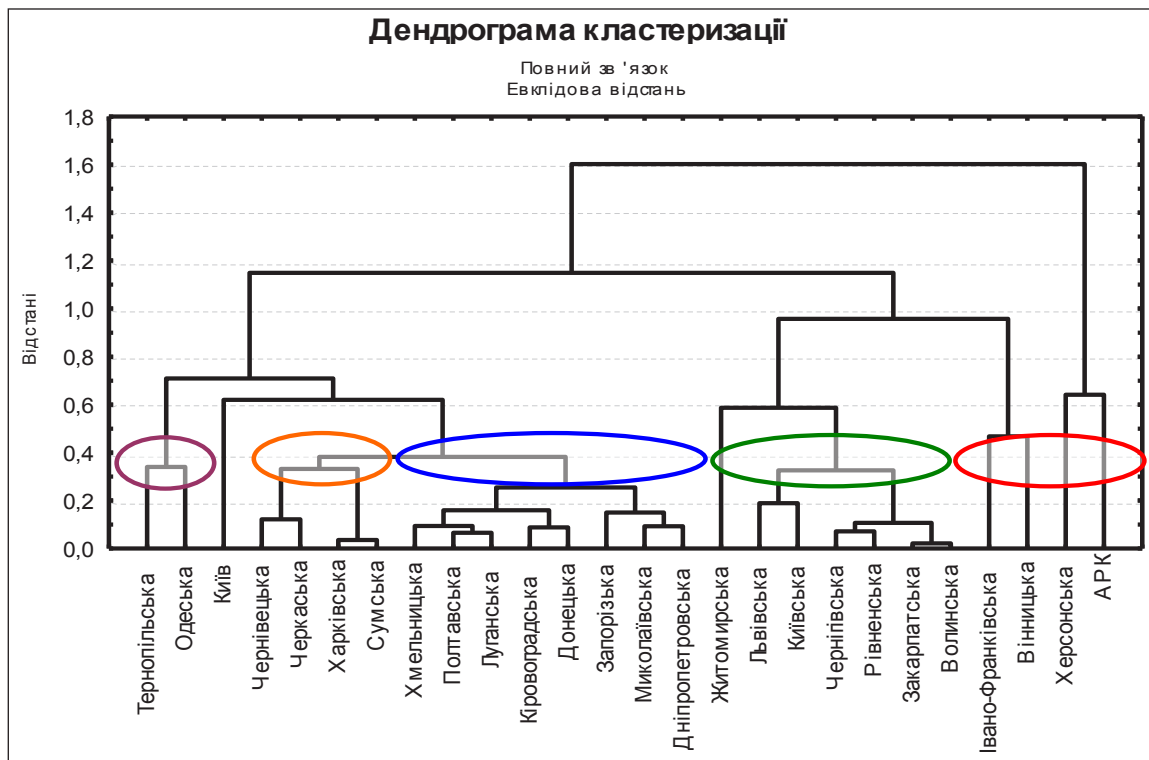

Рис. 1. Результати групування регіонів України за показниками забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами з використанням кластерного аналізу

4) з низьким рівнем забезпеченості: Дніпропетровська, Миколаївська, Запорізька, Донецька, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Хмельницька області та місто Київ; хоча майже кожний регіон має певний вид природно-рекреаційних ресурсів, але порівняно з іншими регіонами їх кількість є незначною.

Отже, проаналізувавши забезпеченість регіонів України природно-рекреаційними ресурсами за допомогою різних показників, можна зробити висновок, що Україна загалом має досить великий потенціал для створення рекреаційних комплексів.

Рекреаційний комплекс – це форма територіальної організації, яка складається з таких компонентів: природно-рекреаційні ресурси, заклади розміщення та харчування, транспортна інфраструктура, підприємства виробничої та невиробничої сфери, що пов'язані між собою спільною метою – надання якісних рекреаційних послуг. Ефективне функціонування рекреаційних комплексів можливе лише за умови достатнього забезпечення рекреаційними ресурсами, матеріально-технічною базою та дієвого механізму їх створення та функціонування.

Передумовами створення рекреаційних комплексів повинні бути:

- 1) рекреаційні ресурси;
- 2) туристична та рекреаційна інфраструктура у регіоні;
- 3) соціально-економічний потенціал для функціонування і рекреаційного освоєння території;
- 4) виробничі підприємства та підприємства сфери послуг;

5) інші регіональні особливості (релігійні особливості, традиції, промисли, тощо).

Рекреаційна інфраструктура – це сукупність спеціалізованих підприємств, засобів та видів діяльності, спрямованих на задоволення рекреаційних потреб відвідуючих рекреаційного комплексу. До складу інфраструктури рекреаційного комплексу повинні входити рекреаційно-побутова, рекреаційно-виробнича, рекреаційно-спеціалізована та культурно-історична інфраструктура. З такими інфраструктурними складовими рекреаційний комплекс буде функціонувати повноцінно.

Для ефективного створення і функціонування рекреаційних комплексів варто дотримуватись певних принципів. До основних принципів варто віднести такі.

1) Принцип раціонального розміщення. Сутність його полягає в тому, щоб правильно вибрати місце створення рекреаційного комплексу, тобто таке, щоб обов'язково були наявні та доступні природно-рекреаційні ресурси, транспортно ця територія була доступною, були наявні заклади розміщення та харчування або створені умови для їх розбудови. Також важливою умовою раціонального розміщення є наявність трудового потенціалу поблизу території розташування рекреаційного комплексу. Також необхідно забезпечувати охорону природи й комфортних екологічних умов проживання населення.

2) Принцип збалансованості і пропорційності. Сутність цього принципу полягає у дотриманні рівноваги у використанні рекреаційних ресурсів та їх відновлення, а також у збалансо-

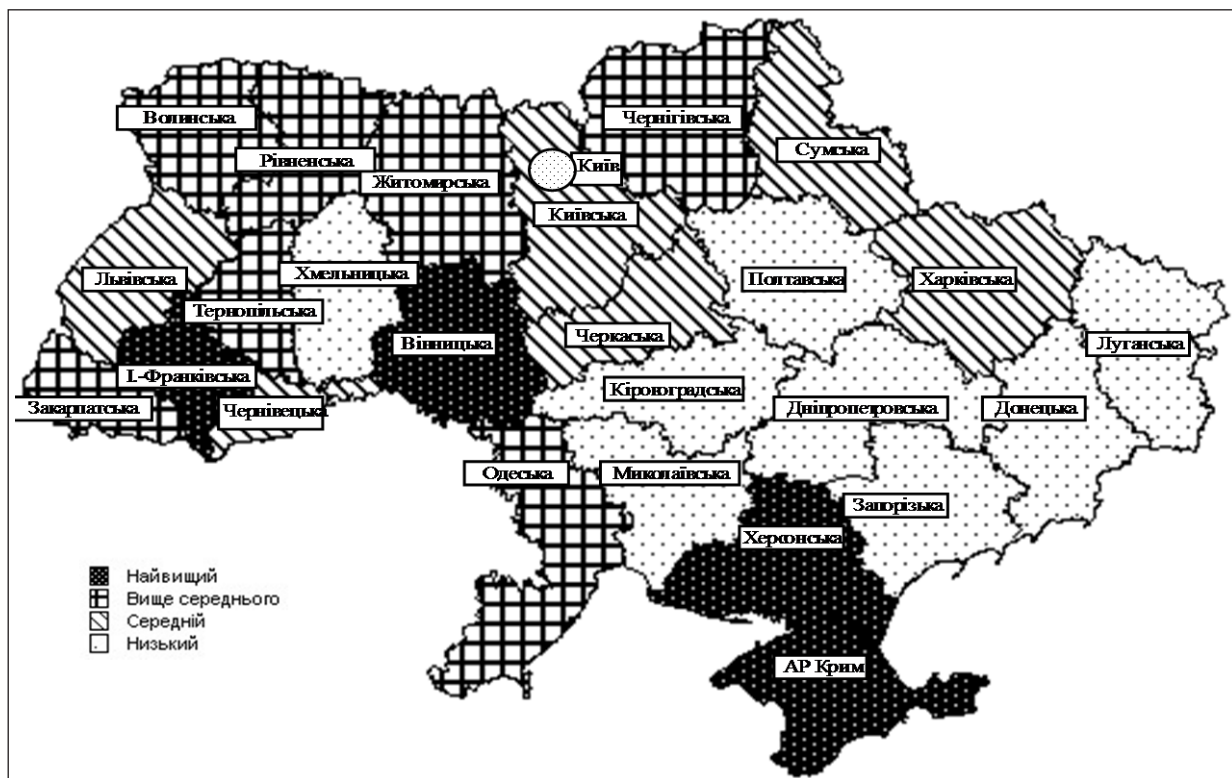

Рис. 2. Рівні забезпеченості регіонів України природно-рекреаційними об'єктами

ваності фінансових надходжень на їх підтримку. Що стосується пропорційності, то вона передбачає оптимальну структуру господарського комплексу регіону, тобто відповідну пропорцію між галузями спеціалізації, а також між спеціалізуючими та допоміжними сферами.

3) Принцип оптимального розміщення. Сутність цього принципу полягає у логістичному підході під час прийняття рішень щодо розміщення підприємств виробничого призначення, метою є досягнення максимальної ефективності діяльності рекреаційного комплексу за рахунок правильного використання рекреаційних ресурсів та виробничих потужностей.

4) Принцип ієрархічності. Цей принцип полягає у підпорядкованості складових підсистем рекреаційного комплексу, тобто системам вищого рівня підпорядковуються системи нижчого рівня, що в результаті приводить до більш ефективного управління рекреаційним комплексом загалом та його складовими зокрема.

5) Принцип комплексності. Цей принцип передбачає, що рекреаційні комплекси повинні розвиватись у взаємоврахованні та взаєморозвитку всіх її складових рекреаційних систем та інших інфраструктурних складових. Тобто на практиці він виражається у комплексному використанні природно-рекреаційних ресурсів, раціональному використанні трудового потенціалу шляхом створення у регіоні такої структури господарства, яка буде забезпечувати працюючі пізні контингенти робочої сили у створенні єдиної інфраструктури. Також принцип комплексності полягає у налагодженні ефективних зв'язків між різними підприємствами регіону.

6) Екологічний принцип. Він полягає у підтримці рекреаційними комплексами екологічного стану навколишнього середовища, створенні централізованої системи очищення від різного виду відходів, визначенні та підтримці правил користування навколишнім середовищем, підтримки його екологічної рівноваги та контролю за їхнім виконанням. Також варто постійно проводити моніторинг навколишнього середовища та вчасно проводити необхідні охоронні заходи.

7) Принцип системності. Цей принцип полягає в тому, що рекреаційний комплекс – це система, а, відповідно, всі його складові – це підсистеми, тобто рекреаційний комплекс може ефективно розвиватися лише в тому випадку, коли всі його складові працюють та взаємодіють між собою.

8) Принцип децентралізації. Його варто застосовувати з метою надання певної самостійності у веденні бізнесу, наданні послуг та розподіленні прибутків. Основне, чого не варто допускати, так це відхилення від загальної стратегії розвитку рекреаційного комплексу та невиконання корпоративних правил та умов.

9) Принцип територіальної цілісності. Він передбачає пізнання загальних законо-

мірностей розміщення інфраструктури рекреаційного комплексу, продуктивних сил, розробку принципів регіональної політики з метою прогнозування раціоналізації території країни, ефективне використання трудового потенціалу.

Варто також зазначити, що ефективному розвитку та створенню рекреаційних комплексів в Україні заважають такі проблеми: недосконала екологічно-економічна оцінка рекреаційних ресурсів, недосконала паспортизація рекреаційних ресурсів, відсутність переходу від часткових до комплексних досліджень рекреаційного потенціалу, відсутність постійного моніторингу стану рекреаційних ресурсів по регіонам та в країні загалом, відсутність стратегічних програм відновлення та розвитку рекреаційних ресурсів, неповноцінне фінансування науково-дослідних робіт з питань розвитку рекреаційних комплексів, нераціональне використання рекреаційних ресурсів, відсутність державного кадастру рекреаційних ресурсів, відсутність нормативно-правового забезпечення з питань створення і функціонування рекреаційних комплексів, відсутність економічно обґрунтованих нормативів плати за користування рекреаційними ресурсами, відсутність державної та регіональної підтримки та стимулювання створення рекреаційних комплексів, відсутність інноваційних підходів до керування рекреаційним комплексом, недосконала система збору та обробки інформації, недосконала система залучення іноземних та вітчизняних інвесторів тощо.

Стимулювання розвитку рекреаційних комплексів варто здійснювати за такими напрямками:

- 1) нормативно-правова та фінансова підтримка з боку держави;
- 2) вдале поєднання власного, залученого, позикового, державного капіталів;
- 3) доведення широким верствам населення необхідності рекреації;
- 4) управління рекреаційними комплексами з урахуванням потреб населення;
- 5) створення прозорих механізмів керування рекреаційними комплексами.

Сприяння створенню рекреаційних комплексів приведе до збереження, інноваційного розвитку та удосконалення матеріально-технічної бази рекреаційного комплексу регіону. Також будуть збільшуватись якісний потенціал рекреаційного простору, підвищуватись ефективність оздоровчих, профілактичних та лікувальних функцій відповідних підприємств рекреаційної інфраструктури. До складу рекреаційної інфраструктури повинні входити територіальні рекреаційні комплекси і супутні підприємства інфраструктури, що об'єднані виробничими й економічними зв'язками, спільним використанням географічного положення та ресурсів території.

Висновки. Отже, Україна має всі передумови для створення рекреаційних комплексів;

найвищий рівень забезпеченості природними та рекреаційними ресурсами мають Херсонська, Івано-Франківська, Вінницька області та АР Крим, тобто перш за все потрібно звернути увагу саме на ці регіони. Задля ефективного створення рекреаційних комплексів потрібна підтримка з боку держави, як нормативно-законодавча, так і фінансова. Сприяння розвитку рекреаційних комплексів приведе не лише до відновлення психофізичних сил населення країни, але й до підвищення надходжень до державного бюджету.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Захарченко П.В. Модели экономики курортно-рекреационных систем: [монография] / П.В. Захарченко. – Бердянск: Издательство Ткачук, 2010. – 392 с.
2. Захарченко П.В. Системні моделі діяльності регіонального курортно-рекреаційного комплексу / П.В. Захарченко // Держава та регіони. – 2010. – № 4. – С. 53-56.
3. Зорин И.В. Энциклопедия туризма: справ. / И.В. Зорин, В.А. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 368 с.
4. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: [навч. посіб.] / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.